

XI. Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencia – Kolozsvár, 2008. május 23-24.

„Több, mint munka...”

Az utcazenészi státus és öndefiníció alakulása ma, a kolozsvári utcákon

Szerző: Pakot Ágnes
Babeş – Bolyai Tudományegyetem
Szociológia és Szociális Munkás – képző Kar
Szociológia Tanszék

Témavezető: drd. Geambaşu Réka
egyetemi tanársegéd
Babeş – Bolyai Tudományegyetem
Szociológia és Szociális Munkás – képző Kar
Szociológia Tanszék

Bevezető

Az utcazenészség ma főleg a nagyvárosokban, turisztikai központokban virágzik, a városban, mely „nem csak a modern ember lakó- és munkahelye, hanem egyben gazdasági, politikai és kulturális életet ösztönző és ellenőrző központ” is (Wirth 1973., 45 in Huszár - Benos 2004). Wirth további elemzése szerint a várost szociológiai szempontból úgy definiálhatjuk, mint „társadalmilag heterogén egyének nagy sűrűségű és állandó települését” (Wirth 1973.). A város bizonyos „olvasztótégelye” különféle kultúráknak, ezen aspektusa nagy méretéből adódóan következik (és ez a jelenség egyre inkább jellemző a mai immár posztmodern nagyvárosoknak, metropoliszoknak), hisz „a városi lakosság nem képes önmaga újratermelésére” (Wirth 1973) ezért a népesség számának fenntartásához és folyamatos növekedéséhez az szükséges, hogy a környező, mind urbánus mind rurális közösségekből (környező falvakból, városokból, de gyakran idegen országokból is), folyamatosan odavonzza a népeket. Így lakossága szükségszerűen heterogénné válik. A város azonban, „érdekei” elérése céljából tolerálja ezt a nagyfokú kulturális heterogenitást, sőt mi több, mivel a nagyvárosokra egyre inkább ez válik jellemzővé, úgymond „jutalmazza” is az egyéni különbségeket. A várost alkotó különböző egyének és csoportok egyedisége magát a várost is egyedivé, sajátossá teszi, egy egyedi keverékké a többi hasonló „elemekből” de másképpen összeálló városhoz képest. Továbbá, ha a heterogenitást a sokszínűség fogalmával helyettesíthetjük, előtérbe helyezhetjük így pozitív konnotációit. A város, ezért, jutalmazza az újdonságot, a hatékonyságot, a találékonyságot, ez által alternatív életmódok és foglalkozások kialakulásának helyszínévé válik. Az utcazenét és művelőit joggal tekinthetjük ezen alternatív életmódok és foglalkozások egyik képviselőjének (erre a továbbiakban még részletesebben is kitérek).

A város további jellemzői (Louis Wirth nyomán), az előzőkből következően, természetesen, a személytelenség és a futó és részleges kommunikáció, melynek elsődleges célja nem a kapcsolattartás, hanem valami más, már szinte rutinná vált üres gesztus. Az utcazene, talán pont ezt az elidegenedést próbálja feloldani, kellemesebbé téve az utcán való tartózkodást vagy éppenséggel kitöltve a várakozás hosszú perceit. Más szemszögből nézve, az utcazene a város egyik „szolgáltatása” a járókelők számára, mely azonban nem fentről, a hatóságok irányából érkezik, hanem spontánul alakul aszerint, hogy éppen kik azok a zenészek akik a város különböző pontjain megjelennek és, hogy ők mit játszanak. Az utcazene szolgáltatását, tehát autonóm módon, maguk az utcazenészek határozzák meg és alakítják. Hogy visszautaljunk az utcazene alternatív vonatkozásaira, ezt a jellegét a nagyfokú spontaneitásában vélem felfedezni, hisz az utcazenét szolgáltatásnak tekintettük, de egy olyan szolgáltatásnak melynek

fogyasztása esetén nem vagyunk kötelesek fizetni, vagyis nincsenek szabott árak, a fizetség módja és mennyisége teljes mértékben a járókelők jóindulatára van bízva, legyen az a helyi váltópénz vagy egy mosoly „árfolyamában”.

Kutatásom kiinduló pontja az volt, hogy, mivel nap mint nap többé kevésbé szemlélői és hallgatói, hallgatósága vagyunk az utcazenészeknek, úgy gondolom, fontos az utcazenészi szerepnek tulajdonított belső, énikus jelentések feltárása és megértése, valamint motivációjuk, zenészi és társadalmi hátterük leírása.

A továbbiakban 2007. őszén és telén valamint 2008. tavaszán Kolozsváron végzett terepmunkám bemutatása következik, melyet az utcazenészek vizsgálata során releváns nagyobb témakörök szerint struktúráltam.

Alkalmazott módszerek

Dolgozatom leíró jellegű, a kolozsvári utcazenészek életmódját és utcazenészi habitusát valamint az általuk felépített identitástudatok, ön- és utcazenedefiníciók bemutatását tartalmazza. Ezért az empirikus adatokat a *mélyinterjú* módszerével gyűjtöttem. Az interjúkészítés módszerét ítélem leghasznosabbnak ebben a konkrét esetben, hisz segítségével mélyen beleláthatunk ezeknek az embereknek az életébe. Ezzel a módszerrel feltárhatjuk, leírhatjuk ezen szűk „csoport” jellegzetes életmódját, életstílusát. Ugyanakkor a szocio-kulturális antropológiai vizsgálatok során elengedhetetlen követelménynek, a holizmusra való törekvésnek is eleget tehetünk ezen módszerek alkalmazásával.

Szükségünk van a *holisztikus szemléletre*, hisz csak akkor fogalmazhatunk meg releváns állításokat egy közösség életmódjára vonatkozóan, ha ezen csoport életének minden, vagy legalább közel mindenféle aspektusát megismerjük lehetőségeink keretén belül. Bár az antropológiai terepmunka elsődlegesen *résztevő megfigyelésre* alapszik, jelen kutatás ezt nem tette teljes mértékben lehetővé – pusztán a *megfigyelés* vagy a *megfigyelőként történő részvétel* bizonyos formáit –, a vizsgált csoport(ok) heterogenitása miatt. A kolozsvári utcazenészek nagyon diverz mintát alkotnak, regionális és társadalmi származásuk nagyon széles skálán mozog. Ugyanakkor semmiféle szervezet vagy közösség nem tarja őket össze, csak kívülről, önkényesen, hangsúlyosan étikus szemlélettel, minősíthetjük őket egy csoportnak, meghatározó közös jellegként foglalkozásukat tekintve. Az elkövetkezőkben, azonban az is ki fog derülni, hogy a talán ez a csoportosítás is merőben önkényes lehet, hisz a különböző utcazenészek és tevékenységük között is jelentős különbségek adódnak.

Kutatásom során hat utcazenésszel készítettem interjút, beszélgettem még további három személlyel és részletes megfigyelést folytattam egy zenész csoport, a dél – amerikai indián zenészek tevékenységeivel kapcsolatban.

Az interjúk és beszélgetések során a feltett kérdések több, az utcazenélés szempontjából releváns, témakör szerint szerveződtek (lásd a függelékben csatolt interjúvezetőben). Az utcazenészt beazonosító kérdések, természetesen az interjú elején hangzottak el, majd az illető személy „zenei háttérére”, zenetudására, és annak jellegére vonatkozó kérdések következtek. Minden esetben fontosnak tartottam megkérdezni, hogy milyen módon találkoztak először a zenével, hisz fontos, hogy ki kitől és miért tanult meg először zenélni vagy énekelni, mert ennek jelentős következményei lehetnek egy személy további zenei / zenészi életútjára vonatkozóan. További fontos témakörök: az utcazenész saját meglátása az utcazenére vonatkozóan, a fogadtatás értelmezése, az utcazene tér- és időbeni strukturálódása valamint az utcazenészek repertoárja. Egy külön kérdéskört szántam az utcazene formális szabályozására vonatkozóan is, hisz mint utólag is beigazolódott, Kolozsváron az engedély megszerzése különleges kritériumokhoz kötött, és ha egyéb közös vonást nem is találunk az itteni utcazenészek között, az engedély hiányát még mindig megemlíthetjük, azzal ugyanis mindenki egyformán nem rendelkezik.

„Kolozsvári” utcazenészek

Kutatásom során hat utcazenésszel készítettem interjút, továbbá még beszéltem három zenésszel és megfigyeltem az dél-amerikai indiánokat. Ezen zenészek közül senki sem kolozsvári. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy vendégmunkások Kolozsváron; tekinthetjük relevánsnak a vendégmunkás kifejezést, hisz az utcazenélést már kutatásom elején az informális gazdaság részeként definiáltam. Ezt azért is megtehetjük, mert az informális gazdaságot De Soto (De Soto 1989. in Andorka 2006.) úgy jellemezte, hogy ez a típusú gazdaság sokkal kreatívabb és intenzívebb munkát igényel, és véleményem szerint az utcazenélést nyugodt szívvel tarthatjuk ilyen típusú „munkának”, hisz itt beszélhetünk olyan plusz motivációkról is, mint az alkotás, a szereplés, a másoknak való örömszerzés.

Jelen esetben, azonban a kérdésnek nem ezen vetületét szeretném kihangsúlyozni, sokkal inkább arra szeretnék rámutatni, hogy a városnak milyen meghatározó szerepe van az utcazenészek vizsgálata során. A kolozsvári utcazenészek, kikkel nekem sikerült beszélgetéseket folytatnom, ha nem is mind külföldiek, de egyikük sem a város szülötte. Mindenkinek egyedi története van arra

vonatkozóan, hogy hogyan került Kolozsvárra, de mindenki egyetért a város különleges vonzerejével és a kolozsvári emberek kedvességével és melegségével kapcsolatban.

Bevezetőmben úgy definiáltam a nagyvárost, mint az elidegenedés helyszínét és az utcazenét, mint ennek az elidegenedésnek valamilyen mértékű feloldóját. Akkor most Kolozsváron mennyire érvényesül ez az elidegenedés? Érvényes-e egyáltalán? Ha úgy szemléljük, hogy az utcazene a nagyvárosi elidegenedés feloldásának egy lehetséges formája, akkor szükség képpen elfogadjuk, hogy ez a jelenség Kolozsvárra is érvényes, ha viszont az utcazenészek vallomásait helyezzük előtérbe, akkor talán úgy értelmezhetjük, hogy saját származási helységeikhez viszonyítva, a relatív elidegenedés Kolozsváron alacsonyabb és ez kedvez „munkájuknak” is. Végző soron nincsen ellentmondás a két állításban, hisz az elidegenedés nagy mértékben a szubjektív percepcióktól függ, ha valaki nem érzi környezetét elidegenedettnek, akkor az valószínűleg nem is az, legalábbis a számára. Ugyanakkor Kolozsvár még egy nagy mértékben alakulóban és, bár nagy iramban, de még fejlődőben levő nagyváros. Ennél fogva nem tudjuk minden értelemben vonatkoztatni rá a nagyvárosok jellegzetességeit. Kolozsvár csak nemrég indult el a poszmodern fogyasztható várossá válás útján, melynek talán legfontosabb jellemzői, hogy egy nem termelési hanem fogyasztási központ, többfunkciós és főként szolgáltató, multikulturális, többetnikumú és heterogén (Pásztor-Péter 2006.). Ennek kialakításában a turizmusnak volt/van nagy szerepe, mert a turista számára a város tulajdonképpen egy kulturális termék, melyet gondosan megterveznek a város imázsát alakító szakértők. A szerzőpáros szerint a városépítésben napjainkban a tervezés és fizikai építkezések mellett a marketing- és identitásépítő tevékenységnek is nagy szerepe van, melynek az a funkciója, hogy bizonyos kategóriákat a városba vonzzon, mint például a turistákat, a középosztályt vagy a vállalkozókat. Kolozsvár, úgy tűnik, az utcazenészeket is vonzza jelentős mértékben. Ők viszont egyszerre fogyasztói a városnak, hisz különleges melegsége vonzza ide őket, de ugyanakkor szolgáltatói is, akik nagy mértékben hozzájárulnak ehhez a melegséges hangulathoz és teszik ez által még fogyaszthatóbbá ezt a várost.

A város felértékelése két esetben is az alanyok szülővárosukkal, régiójukkal való szembeállításából származott. Az egyetlen lány alanyom délről jött, Ploieștről. Ő arra panaszkodott, hogy a déli emberek sokkal ridegebbek és mindig sietnek, ezzel szemben Kolozsvár sokkal melegségesebb. Az egyik legfiatalabb alanyom, egy moldvai fiú is ugyaerre panaszkodott a moldvai emberekkel kapcsolatban és ő is a kolozsváriak kedvességét és melegségét hangsúlyozta. Talán ebben a két esetben volt csak többé kevésbé Kolozsvár tudatos célpont. Egyik esetben menekülés célpontjaként

jelenik meg, menekülés a megszokott és nagy mértékben elidegenedett környezetből. A másik esetben is fenn áll a lehetősége ennek az értelmezésnek is, viszont itt sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy a választás során a fő célpont a legnagyobb bevételt ígérő város volt. Ha jobban megfigyeljük, azonban észrevehetjük, hogy ez a két feltétel nem mond egymásnak ellent. Kolozsvár lakosságának kedvessége a mosolyokon és szép szavakon kívül, leginkább abban nyilvánul meg, hogy ugyanakkor bőkezű és rendszeres adakozó is. Kolozsvár „melegségessége”, tehát énikusan azt jelenti, abban nyilvánul meg, hogy van „piaca” az utcazenészek muzsikájának. Ez a „piac” egyszerre vonatkozik a tulajdonképpeni, pénzben kifejezett tranzakciókra, a zene eladására az utca „vásárló közönségének”, és szimbólikus értelemben a be- és elfogadásra, a művészet értékelésére egy olyan közönség, közösség által, amely intenzívebben lakja be a teret, városát.

Kolozsvárra, azonban véletlenül is el lehet jutni, ezt példázza másik két alanyom története. Egy skóciai fiú, kinek származása meglehetősen komplikált, még véletlenül sem skót, hanem félig indiai, félig kanadai, az Erasmus programon keresztül jutott Romániába, mert véletlenül ez az ország kínálta a legmegfelelőbb egyetemet számára. A másik alanyom pedig valóban a véletlen során került Kolozsvárra.

„Hát, na, az úgy alakult... (felveszi az MP3 lejátszót...) megy... (nevet) na, egy nagyon érdekes helyzet volt az, mert elindultunk Brăiláról, pont amikor befejeztem a szakiskolát, és elértünk Brassóba, ahol találkoztunk néhány emberrel, akiket a tengeren ismertem meg, és ezek az emberek azt mondták nekem, hogy még nincs bentlakásuk, akkor jutottak be az egyetemre, tudod, és nincs bentlakásuk és hogy szeretnéke kószálni velük az országban egy hónapig, amíg szereznek valahogy bentlakást... azt mondtam, persze Ok... és vettem magmhoz egy gitárt, szükség esetére, ami nagyon sokat segített rajtam... (nevet)... és Brassóból mentünk Marosvásárhelyre, buliztunk ott egy napot, másfelet, aztán megérkeztünk Kolozsvárra... Kolozsvár, igen (nevet, mintha meghatódott volna) így, nagyon vagány volt, zenéltem itt, mert pénz nélkül maradtam, természetesen, és azóta barátkoztam meg az utcazenével... na, és azóta Kolozsváron maradtam, mert nagyon tetszik ” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(5)

Alanyaimat faggattam, hogy minek tulajdonítják a kolozsvári emberek nyitottságát és zenéjüknek be- és elfogadását, de nem tudták megmagyarázni, megmagyarázhatatlannak és különleges

adottságnak tartották. A város szeretete mindenképpen az emberek szeretetéből származik és a bohém levegőjéből.

„Az emberek miatt, melegségesebbek az emberek, befogadóbbak, a város bohémebb, van egy levegő itt, tudod, nagyon...” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(4)

Ugyanakkor, több esetben a város maga ami „kiváltotta” az utcazenét ezekből az emberekből, hisz többen akkor kezdtek el zenélni az utcán amikor Kolozsvárra kerültek.

Az utcazenélés okai

Az utcazenélésnek számos és különböző okai lehetnek. Rendszerint egy - egy utcazenész is, a maga módján több dolgot is meg tud nevezni mint az utcán való zenélésének okai. Azt gondolhatnánk, hogy az utcazenélés oka elsősorban a pénzkeresés lehetősége. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül ezt a vetületét, hisz ez is egy meghatározó ok, de nem az egyedüli és nem minden esetben. Több esetben találkoztam azzal, hogy az utcán való zenélést az utcazenészek egy „önismereti gyakorlatnak” tartják. Van aki csak azért játszik (természetesen nincs is rászorulva az utcazenéből bejövő pénzösszegre), hogy megfigyelhesse az emberek reakcióit, hogy a zene által kommunikálhasson minél több emberrel. Az utcazenét, tehát, úgy is meghatározhatjuk, alanyaim alapján, mint egy kommunikációs eszközt, vagy „önismereti”, „önértékelési” („*orgoliu*”) gyakorlatot, mely során a zenész megszabadulhat a fölösleges gátlásokról, nyíltságot és magabiztosságot, elsősorban zenei magabiztosságot, nyerhet. Az utcazene ezen vetületét, legtisztább formában a lány fogalmazta meg:

„Úgy hiszem, hogy egy önismereti gyakorla, és empatikus gyakorlat is egyben (...) segít sok új ismeretség szerzésében (...) és segít megszabadulnom a gátlásokról (...) és az utcán énekelve egyre több darabot tanulok meg, többet gyakorolok, mert egy repertoárral kell mennem, nem nagyon sok darabbal, de mégis, legalább tíz – tizenöt számmal...” (21 éves román lány, gitározik és énekel)(12)

Az utcazene egy „kellemes foglalkozás”.

„... egy olyan dolog, amit szívesen csinálsz, magadnak csinálod és az embereknek, nem a pénzért, a pénz utólag jön, minél több feelinggel csinálod, annál...” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(13)

Talán ez érvényesül akkor is amikor a koldus furulyát ragad és úgy kéreget. Ez által szolgálat is valamit, nem pusztán kéreget, ezen felül pedig kellemes időtöltés a számára is. Az utcazenét gyakorlóit

is élvezik és szeretik, másképp nem csinálnák. Természetesen abban az esetben, amikor az utcazenész, és ugyanakkor családjának meg- és túlélése az ily módon megszerzett pénztől függ, nem feltételezhetjük, hogy az egyén művészi aspirációi előbbre valóak lennének a pénzszerzésnél. Igenis van olyan eset, amikor az utcazenélést pusztán a pénzszerzés egyik eszközeként határozhatjuk meg, erre utaltam akkor is amikor az utcazenét az informális gazdaság részeként definiáltam. Erre talán azok az esetek a leginkább példa értékűek, amikor gyerekek és családjuk megélhetése a cél. A furulyás koldus fiú és a szintetizátoros fiú esetében a pénzszerzés hangsúlyozott szerepet kap. Ez utóbbinál már „útczenélés”-ről is beszélhetünk, nem csak utcazenélésről, hisz ez a fiú, tesvéreivel együtt folyamatosan úton van, Kolozsvár területén belül (hisz buszmegállóban és buszokon zenél) és kívül is, mert életmódját egy állandó „ingázás” jellemzi szülővárosa, Brassó, és Kolozsvár között.

A folyamatos úton – levésnek egy merőben más fómájával is találkozhatunk, amikor az utcazenész bohém életmódját a '60-as évek hippy korszakának úton levő szelleméből meríti. Az utcazenélést így egy folyamatos kísérletezésnek, szellemi úton levésnek is tekinthetjük, mely hamar átvált „függőségbe”, ahogy egyik alanyom fogalmazott. Egy olyan szabadság ez, amitől már függ művelője, hisz csak így érzi jól magát. Egy beszélgetés során szó került, hogy mennyire tisztelem és ugyanakkor irigylem is ezt az életmódot és azt, hogy egyesek ilyen szabadon élnek és énekelnek, járnak kelnek a világban és abból élnek meg amit igazán szeretnek csinálni. Azonban hamar rámutatott alanyom ennek az életmódnak a „másik oldalára” is, megkérdezvén, hogy arra gondoltam-e, hogy nincs más mit tennie. Az utcazene tehát a zenei képzés mellett, mely nagyon hangsúlyos egyes művelői esetében, valamelyest *kényszer* is, hisz számukra ez az egyetlen megélhetési lehetőség, mivel más szakmai végzettségük nincs. Ezt a kényszert egyedül csak a „munkájuk” szerete oldhatja fel, mely folyamatosan megerősíti öndefiníciójukat is.

Ugyanakkor, annak a lehetőségét sem zárhatjuk ki, hogy valaki a pénzszerzés pusztán gondolatát sem tartva szem előtt, csak bohém életmódjából kifolyólag, kedvtelésből vagy gyakorlatképpen álljon ki az utca közönsége elé. A legtöbb esetben a végleges ok valahol e két dimenzió valamilyen arányú keverékéből adódik.

Az utcazenészek identitástudata, öndefiníciók

Hajlamosak vagyunk azt feltételezni, hogy aki „oda jut”, hogy az utcán zenéljen, nagy valószínűséggel rossz anyagi körülmények között élő személynek kell lennie. Egy hasonló kutatás során, Huszár Ágnes és Radoslav Benus, a budapesti és pozsonyi utcazenészeket vizsgálva, arról számolnak be, hogy az általuk megkérdezett utcazenészek nagy többsége a szegény ember identitásával azonosult. A szerzőpáros számos olyan személlyel készített interjút, aki a szűkös szociális segélyét, vagy valamilyen rokkant nyugdíját pótolta az utcazene segítségével. A 2001 – 2002 években, úgy tűnik, így nézett ki az utcazenészek csoportja Budapesten és Pozsonyban. Kolozsváron, 2007. késő őszen, és telén, valamint 2008. tavaszán ez a kép közel sem így alakul. A kolozsvári utcazenészek közül, csak egyetlen fiú vallotta magát koldusnak és szegénynek. A többi utcazenész, anyagi helyzetét tekintve átlagosnak tekintette magát.

Az utcazenészek identitástudata az „életművész” kategóriája is lehet.

„életművész vagyok, az egész életem egy performance”(skóciai fiú, gitározik és énekel)(14)

Bohém fiatalok, egyetemisták és nem csak, gyakran próbálkoznak meg az utcazenéléssel. A szereplésvágy és a pénzszerzés valamilyen arányú, sajátos keverékből születik meg sok esetben az utcazene. Az általam felkeresett utcazenészek nagy többsége is ilyen fiatal. Ketten, akik csak ritkán zenélnek az utcán, sokszor hangsúlyozták, hogy az utcazene pusztán gyakorlat is számukra, az önértékelés és önkifejezés gyakorlata. Ugyanakkor azért is zenélnek, mert talán ez a legkézenfekvőbb módja annak, hogy kiegészítsék „jövedelmüket”, melyet jelen esetben a szülőktől kapott pénz tesz ki.

Minden utcazenész azonban többé-kevésbé azonosul a zenész, művész identitással is, még a koldus fiú is, hisz büszke arra, hogy „ért” a furulyázáshoz (lásd 11. idézet). Az utcazenész művész – identitása legtöbb esetben abból ered, hogy az utcazenélést, nem mint munkát, hanem annál többnek értelmezi.

„hát igen ... több (...) mert kedvtelésből csinálod” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(15)

Éppen ez a többlet eredményezi azt, hogy az utcazenészek általában nem szégyenérzettel társítják az utcai zenélést, talán valamiféle büszkeséget is felfedezhetünk bennük ezzel kapcsolatban. Az egyik fiú, odáig fejlesztette bohém életmódját, hogy csupán az utcazenélésből él, ez a munkája, jobban mondva, „több, mint munkája”. Természetesen, ő hangsúlyozza ki a leginkább, hogy az utcazene több mint munka. Ezzel a gesztussal nap mint nap újradefiniálja, megerősíti saját zenész, művész identitástudatát,

mely gesztus ugyanakkor védekezési eszköz is lehet a közvélemény potenciális ellenkező meglátásával az ő foglalkozását illetően. Ez a gyakorlat, ugyanakkor implicit is megjelenik mindennapi cselekedeteiben: kutatásom során vele beszéltem talán a legtöbbet és egy szokását mindvégig nem értettem, mégpedig azt, hogy miért ő fizet a kávézóban nekem is, amikor ő az aki szívességet tesz. Végül rákérdeztem, hogy miért teszi ezt, és azt a választ kaptam, hogy „*mert megengedhetem magamnak*” („*pentru că î-mi pot permite*”). Ekkor értettem meg, hogy ez a cselekedet is az identitás, a szerep folytonos megerősítését szolgálta.

A kolozsvári utcazenészek nagy többsége csak az utcán való zenélésből él. Ezt azonban nagyon különböző módokon érik el és élik meg. Talán két merőben eltérő „kategóriát” állíthatunk fel. Az első ilyen kategória a koldus identitáshoz közel álló „túlélési utcazene” művelőit foglalja magába. Bár az „ide tartozó” utcazenészek közül csak egyikük azonosul a koldus identitással explicit módon is, azonban a többiek is mindennapi gyakorlataikban ezt az életmódot követik. Sokkal hangsúlyosabb náluk a pénzszerzés, mint az utcazene meghatározó oka, és zenélés közben is nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy kifejezzék azon szándékukat, miszerint tevékenységük elsődleges célja a járókelők jóindulatából eredő adományok összegyűjtése, vagyis egyszerűbben fogalmazva, a koldulás.

A másik kategória azokat az utcazenészeket takarja – akik bár egyedüli jövedelemforrásuk az utcazene – nem koldusként élik meg mindennapjaikat, ezt a címkét gyakran nyíltan el is utasítják, hanem bohém neo-hippi érzületű művészekként, akik számára az utcazene nem csupán munka hanem életmód, életstílus, életérzés. Ezt az identitásukat azonban folyamatosan fenn kell tartaniuk és megerősíteniük, ahhoz, hogy állandónak bizonyuljon, elsősorban önmaguk számákra. Ezt a célt szolgálják a fennebb elmesélt történetben kiemelt és az ahhoz hasonló gesztusok.

Az utcazenészek zenei háttere

A hivatalos definíció szerint, az általam megkérdezett utcazenészek egyike sem „zenész”, hisz egyikük sem rendelkezik felsőfokú zenei képzést igazoló diplomával, egyikük sem végzett zenei akadémiát, konzervatóriumot. Megkérdezett alanyaim között volt egy festőművész, egy asztalos, egy filológus hallgató, egy volt történész hallgató (nem végezte el az egyetemet), egy nyolc osztályt végzett, szakképzetlen fiú és egy iskolázatlan fiú. Csak egy fiú tanult gitározni és énekelni egy népművészeti iskolában, illetve a lány éppen most tanul jazz tagozaton itt Kolozsváron egy népművészeti iskolában. A kolozsvári utcazenészek nagy többsége családtagtól / családtagoktól tanult zenélni. Bár egyik utcazenész szülei között sem találunk olyan személyt, aki próbálkozott volna egyáltalán az

utcazenéléssel, ezen esetben, mégis családi hagyománynak tekinthető maga a zenélés. Ha a szülők közt nem is találunk utcazenészeket, van akinek mégis a családból származott az ötlet, a bátyja szolgáltatva a követhető példát az utcazenélésre, majd visszafele is működött a példamutatás, hisz a nagyobbik testvér az öccsét követve jött Kolozsvárra zenélni. (Alanyaim között volt egy testvérpár, róluk talán fontos megjegyezni, hogy ők alkotják a „bohém művész” utcazenészek csoportjának magját, hisz ők csak az utcazenéből tartják külön – külön el magukat Kolozsváron.)

Kutatásom első szakaszában még azt gondoltam, hogy egyedi esettel találkoztam, amikor egy fiú a televízióból ihletődött és a „taraf”- zenészek példáját követve vett meg magának egy furulyát (ránézésre és hangzásra, egy meglehetősen gyenge minőségű furulyát, amilyenre pénze volt, végülis), hogy annak segítségével kolduljon. Amikor újabb interjúkat készítettem még találkoztam ilyen gyerekekkel, akik valamilyen televíziós csatornáról ihletődve fogtak neki zenélni és ily módon pénzt keresni. A történet ott válik, számomra legalábbis, érdekessé, hogy ezek a gyerekek hangszerre játszanak is ugyanezekről a tévécsatornákról (az Etno-ról, Techno-ról) tanultak meg, bár ez a kifejezés kissé erős, hisz nem játszanak felismerhető dallamokat csak utánozni próbálják a nagy kedvenceket (mint pl Guța).

„...a furulyásoktól, a taraf - ról, láttam, hogy énekelnek ezek a taraf – on, s azt mondtam magamnak, hát vegyek én is egy furulyát s megyek pézt csinálni az utcára (...) az Etnóról (...) egyfolyában a tévé előtt ülök és mikor befejezik, megyek én is pénzt keresni az utcára (...) hát tudok, értek hozzá...” (17 éves román fiú, furulyán játszik)(11)

Az utcazenészek hangszerei

A kolozsvári utcazenészek mind valamilyen hangszeren játszanak és sok esetben, még énekelnek is mellé. Azon utcazenészek közül, akikkel interjút is sikerült készítenem, négyen saját énekhangjukat kísérik gitáron, egy fiú furulyázik, egy másik fiú pedig szintetizátoron vagy tangóharmonikán játszik. Továbbá, beszéltem még két tangóharmonikás férfival, egy időssel és egy fiatal fiúval, és egy hegedűs férfival, aki gyakran együtt zenélt az idősebb harmonikással, és megfigyeléseket végeztem az indián „bohóc muzsikusok” performanszeik során (ezen, kissé gúnyos megfogalmazásomat kicsit később bővebben is kifejtem); ők énekeltek, különféle hagyományos sípokon és más jellegzetes dél-amerikai hangszereken „játszodtak”, valamint használták a play-back technikát is.

Az utcazenészek egyéb segédeszközei, kiegészítők, kellékek

Utcai zenélés során nem meglepő, ha a zenészek különféle kiegészítő eszközöket, kellékeket használnak a figyelemfelkeltés, a hallgatóság megnyerése vagy bizalomkeltés céljából. Ugyanakkor egyes segédeszközök elengedhetetlen tartozékai az utcazenélésnek, gondolok itt azon tárgyakra amelyekbe az utcazenészek a járókelők által adományozott pénzt gyűjtik. Ez leggyakrabban, hagyományosan a hangszer tokja, de lehet egy kis doboz is vagy akár egy kalap. Ebbe általában zenélés előtt ők maguk beletesznek egy kis aprót, kvázi „kezdő tőke”-ként, vagy példát mutatva, hogy az illető tárgy azért van ott, hogy oda lehet a pénzt bedobni. Az általam megvizsgált esetekben leggyakrabban vagy hangszertok vagy egy kartondoboz töltötte be ezt a funkciót.

Az utcazenélés során számos más figyelemfelkeltő eszköz használata is elterjedt. Én három esetben talákoztam még más jellegű kellékekkel is. A moldvai fiú például doboza mellett egy másik kartonlapot is tartott, mely a családja leírását tartalmazta, mi szerint heten vannak testvérek, nagyon szegények, és ő az egyedüli, aki eltartja a családot, ezt interjúmban is elmodta.

Egy másik fiú, aki általában buszmegállóban és buszokon szokott zenélni, és a vonaton Brassótól Kolozsvárig, gyakran jár együtt hugával, aki összegyűjti az adományokat. Amikor pedig egyedül zenél, akkor szájában kis műanyag poharat visz, mely ugyancsak arra szolgál, mint másoknál a hangszer tokja vagy egyéb doboz, hogy abba gyűjtse az emberek adományait.

A kiegészítők és kellékek tárházát figyelhettem meg a dél-amerikai indián zenészek környékén. Talán azzal kéne kezdenem, hogy a többi zenésztől eltérően, náluk nem a zene van előtérben, már-már maga a zene válik segédeszközzé, hisz oly sok egyéb tevékenységet folytatnak. Elsősorban különféle portékáikat árusítják, amelyek: ékszerek, hangszerek és hanghordozók, melyek azokat és hasonló zenéket tartalmaznak, melyet ők is „játszanak”. Továbbá, mindig színes és feltűnő öltözetet viselnek, mely a dél-amerikai hagyományos őslakos öltözetet hivatott bemutatni, kellő képpen eltúlozva és modernizálva (értem ez alatt a mű színeket, mű anyagokat és nem utolsó sorban a mű tollakat). Kiegészítő kellékek közé tartozik még az a tény is, hogy zenéjüket erősítők segítségével kihangosítják, így tágabb körzetben hallható és több járókelő figyelmét felkelti. A kihangosító azonban elsősorban nem az élő zenéjüket szórja, hisz az vajmi kis hányadát teszi ki az egész produkciónak. Felvételtől szolgáltatják a zene 90%-át, és mutatóba néha belefűjnek a sípjaikba, furulyáikba. Ezt is viszont mélyen szertartásosan, rájátszva, színészkedve, mivel ez is a reklám része. Megfigyeléseim során láthattam, hogy ez a stratégia valóban eredményesnek bizonyul számukra, hisz mindig népes tömeg veszi körül őket.

A repertoár

Kutatásom során nagy hangsúlyt fektettem arra, hogy megtudjam egyrészt, hogy milyen stílusú zenéket kedvelnek az utcazenészek, másrészt pedig, hogy mi az amit az utcán zenélnek. Az utcai zenék stílusának listája meglehetősen hosszú és vegyes, hisz sokféle emberek játszik őket, de dominál a folk, a jazz, blues, '60-as, '70-es évek zenéje és a pszichedelikus is, valamint az olyan dallam nélküli, vagy nagyon egyszerű, ismétlődő dallamokon alapuló zene, mint amit a moldvai fiú játszik furulyáján és az autentikusként eladott dél-amerikai népzene.

Megkérdezett alanyaim többsége, saját bevallásuk szerint, általában olyan zenéket, zenei stílusokat és darabokat játszanak, amiket ők maguk is kedvelnek.

„Kell szeressem, természetesen (...) soha nem játszom olyant, amit nem szeretek, nagyon merev elveim vannak (...) nem fogadok el kompromisszumokat, csak, amit szeretek, azzal a veszéllyel, hogy másoknak nem tetszik” (21 éves román lány, gitározik és énekel)(7)

A „közönségsiker” nem annak tulajdonítható, hogy zenéjüket a széles közönség ízlése után alakítják, hisz az, egyrészt lehetetlen is lenne, hanem sokkal inkább abból ered ahogyan előadják zenéjüket.

„Azt játszom, ami nekem tetszik (...) nem is tudom, az a helyzet, hogy kell egy feeling, tudod, bármit is játszanál az utcán, ha nincs feeling, az emberek nem tudják befogadni azt az üzenetet, amit éppen mondasz ott, tudod, ha van feelinged és hangod (...) s még ha nincs is hangod, kell valamit üzenj, bármilyen módon, hogy az emberek tudják befogadni... na kb ez a helyzet.” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(6)

Ezeknek a zenészeknek, akikkel interjút is sikerült készítenem, a járókelők, a közönség szórakoztatása mellett az is nagyon fontos szempont, hogy ők maguk is élvezzék azt, amit csinálnak. Zenélve, még a koldulás is kellemesebb, hisz van akinek ez az elsődlegesebb, mert elsősorban koldusnak tartja magát, aki a szegény és „szerencsétlen” („*necăjit*”) családjának gyűjt.

Természetesen vannak olyan esetek is, amikor a közönség megnyerése az elsődleges cél, és ennek érdekében segédeszközökhöz is folyamodnak az utcazenészek. Ezt a jelenséget a minden nagyvárosban „előforduló” dél – amerikai indián zenészeknél figyelhetjük meg a legtisztább formájában. Esetükben felmerül az a kérdés, hogy még mindig az utcazene – e az ami elsődleges, vagy talán valami más, a termékeik árusítása, és így a zene csak másodlagos, figyelemfelkeltő és közönségtoborzó szerepet kap, mint ahogy a feltűnő autenticitást reklámozó öltözetük. Ezért van az, hogy zenei is szereplési repertoárjuk a közönség izlését igyekszik minél jobban kielégíteni. A közönség

elvárása feléjük, hogy „gyors talpalással” megismerhesse a dél – amerikai indiánok sajátos kultúráját, zenéjét és különleges hangszereit, valamint hagyományait, melyeket leginkább az öltözködési mintáikkal fejeznek ki. Ezt be is mutatják nekik és talán ezzel a gyors és tömör megismertetéssel magyarázható a nagy fokú eltúlzása az egyes jellegzetes elemeknek, hogy feltűnőbb legyen és ez által jobban megmaradjon a szemlélőkben.

A bevezetőben már szó esett a város sokszínűségéről mely a sokféle kultúra keveredéséből adódik, más szóval a multikulturalizmusból. Ezen multikulturalizmus egyik változatát figyelhetjük meg a dél – amerikai indiánok esetében is, és ez a butik - multikulturalizmus. Ezen jelenségnek pontosan az a jellemzője, hogy a különféle kultúráknak, kulturális jelenségeknek csak a felszínes ismeretét és elfogadását biztosítja, ahogy Stanley Fish fogalmaz, „a butik – multikulturalista nem veszi komolyan és nem is képes komolyan venni annak a kultúrának a legbelső értékeit, amelyet tolerál” (Fish 1999.). A butik – multikulturalisták csodálják és élvezik más kultúrák hagyományait ám mindig megállnak a legelső olyan ponton ahol az új kultúra valamely központi értéke ütközik saját kultúrájuk értékeivel, tehát a felszínes ismeretnél nem jutnak tovább. A dél-amerikai indiánok, pontosan ezt az igényt elégítik ki, hagyományait úgy mutatják be és olyan mélységgel, amilyen befogadására a mindenkori utca közönsége képes és hajlandó. Hogy kultúrájuk iránt mégis valamilyen érdeklődést keltsenek, a feltűnő, szembeszökő és hangos eszközökhöz folyamodnak.

A feltűnőségnek a másik vetülete pusztán gazdasági, arra ösztönzi a nézőközönséget, hogy ne csupán hallgatóság legyen, hanem ugyanakkor fogyasztó is és kedvére válogasson, a zene által is kellemessé tett környezetben, a portékák közül. Ugyanakkor megfigyelhető egy bizonyos mértékű túlhangsúlyozódása is a fogyasztóra való ösztönzésnek, amit már maguk az „autentikus” portékák is „megszenvednek”, például olyan formában, hogy ma már jamaikai színekben pompázó „eredeti” perui karkötőt is vehetünk

„Bezenélt” helyszínek

Az utcazene színtere elsősorban a város. A város, és főleg a nagyvárosok, turisztikai központok jellegzetessége. Az utcazene meghatározó része a város hangulatának. Kellemes sétákat még kellemesebbé tud tenni egy kis melódia. Éppen ezért utcazene csak a város bizonyos részében van, a központ környékén, és leggyakrabban sétálóutcákon.

Kolozsvár központjában két utcát említhetünk meg, mint az utcazene leggyarókoribb helyszínei, ezek a Mátyás utca (Matei Corvin) és a Bolyai János utca. A Mátyás utca egész hosszában, bármely

szakaszán találkozhatunk utcazenészekkel. Leggyakrabban Mátyás király szülőháza sarkánál zenélnék, de van amikor a közeli magyar kocsmák (Aux Anges, Krajczár) bejárata előtt találkozunk egy zenésszel. A Mátyás utca főúthoz közeli része is megfelelő hely az utcazenészeknek, sőt vannak akik pont a két utca találkozási pontján, a sarkon zenélnék, ezek általában a dél – amerikai indiánok.

A Bolyai János utcában egy, minden utcazenész által közismert hely van, ez a Play hangszerüzlet előtti járda részlet. Továbbá utcazenészekkel találkozhatunk a főtér északi oldalán (Flowers kávézó környéke, előtte), a Dózsa György utca (Regele Ferdinand) középső szakaszán vagy az újonnan sétáló utcának kialakított Deák Ferenc (Eroilor) utcán. Ugyanakkor, Kolozsváron vannak „vándor” utcazenészek is akik többnyire fiatal gyerekek és buszmegállóban vagy buszra felszállva zenélnék és koldulnak.

A helyszínek kiválasztása során több kritériumnak is kell érvényesülnie. A zene szempontjából fontos, hogy a kiválasztott helyszínek megfelelő akusztikája legyen, ez talán a Mátyás ház környékén a legjobb. Ugyanakkor az is elengedhetetlen kritérium, hogy viszonylag forgalmas utca legyen, ahol zenélnék, hisz elsősorban a járókelőknek szól a zene és tőlük jön a fizetség. A forgalmasság, tehát a gyalogos forgalomra vonatkozik, hisz az autós forgalom és zaj nem kedvez az utcazenének sem. Kolozsvár esetében, a fennebb felsorolt utcák és helyszínek, mind ilyen jellegűek, forgalmasak és csendek egyben. Központi elhelyezkedésükből kifolyólag naponta sokan haladnak át rajtuk, így ideálisak az utcazenészek számára. Ez a hatás, azonban nem csak ebben az irányban érvényesül: nem csak a tér fizikai- és szimbólikus jelentéseket magába foglaló tulajdonságai határozzák meg, hogy mely helyszínek válnak az utcazenészek által is kedveltté, hanem fordítva is, az utcazene is nagy mértékben hozzájárul a város alakításához. Tartalmat ad és jelentésekkel tölti fel az egyes tereket és nagy szerepet játszik a város polgári belakását elősegítő folyamatban. Ennek során az emberek elkezdik belakni a várost és különböző tereit, részben szabadidelyük eltöltésére is elkezdik használni ezeket az utcákat, adott esetekben olyan tevékenységek is helyet kaphatnak bennük, melyek eddig a magánszféra tereibe tartoztak, vagy erre speciálisan kialakított, erre szakosodott intézményekben zajlottak. A zenehallgatás, mint cselekvés, a helyszíne időszakosan és átmenetileg áttevődik a nyílt és nyilvános térbe, az utcára.

Az utcazenészek által „bezenélt” területek, a függelékben mellékelt térképen bejelölve láthatók.

Mikor van az utcazenélés ideje?

Erre a kérdésre több színtem kerestem a választ vizsgálódásom során. Ha a napot tekintjük az egészként és a legmegfelelőbb napszakokat keressük, akkor ebben általában egyezik az általam megkérdezett utcazenészek véleménye. Az előnyben részesített időpontok azt követik, hogy mikor mennyien járnak az utcákon. Ebből kifolyólag a leginkább megfelelő időpontok délben és délután vannak, amikor az emberek mennek haza a munkahelyükről, de van aki egészen estig zenél. Az utcazenélés azonban nem határozza meg a zenészek napját, napi rutinját, inkább azt lehetne mondani, hogy életmódjuk határozza meg, hogy mikor állnak ki zenélni; amikor éppen idejük van, vagy miután felkelnek, vagy egész nap, hisz van akinek nincs más dolga vagy foglalkozása az utcai zenélésen kívül.

„...attól függ, hogy kelek fel, ahogy megiszom a kávémat... attól függ, nincs órarendem, nincs programom...” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(8)

Heti rendszerességre vonatkozóan, több utcazenész játszott minden nap, vagy majdnem minden nap. Nekik ugyanis az utcán való zenélés az egyetlen megélhetési lehetőségük, az utcazene az egyetlen kereseti forrásuk. Más két utcazenész esetében nem beszélhetünk a heti rendszerességről, hisz ők csak ritkán zenélnek, van amikor egy hónapban csak egyszer – kétszer. Utcazenélés szempontjából, azonban a hét napjai nem mind egyenértékűek. Az utcazenélésben is van szabad nap, és itt is ez a nap legalább a vasárnap. Mindazon utcazenészek, aki rendszeresen játszik, kihangsúlyozta hogy vasárnap nem zenélnek, nem is lehet, de nem is akarnak.

„Hát vasárnap nem járnak ki az emberek az utcára... vasárnap pihenek én is, a házban ülök...” (19 éves román fiú, gitározik és énekel)(9)

A vasárnapi zenélésnek, azon kívül, hogy igazából nincs kinek zenélni, még az is az akadály, hogy ilyenkor a rendőrök is többen és többet vannak kint az utcákon.

„...meg jön a rendőrség is, szombat – vasárnap nagyon sokat járnak...” (17 éves román fiú, furulyán játszik)(10)

Ilyenkor, tehát nagyobb az esélye, hogy megbüntessék a zenészeket, mivel mind engedély nélkül játszanak, mert azt a polgármesteri hivatal nem bocsájtja ki számukra (erről majd bővebben beszámolok dolgozatom utolsó alcíme keretében).

Végül, ha azt vizsgáljuk, hogy az év különböző priódusaiban, évszakonként, hogy alakul az utcazenész „populáció” Kolozsváron, akkor láthatjuk, hogy mindamelllett, hogy vannak akik rendszeresen, egész évben zenélnek, a téli ünnepkört megelőző időszakban és a nyári hónapokban van a legtöbb utcazenész. Karácsony táján olyan utcazenészek is érkeztek Kolozsvárra, akik az azt

megelőző hónapokban nem voltak itt. A dél-amerikai indiánok is ilyenkor jönnek és az a két harmonikás férfi is, akikkel csak beszéltem, csak a karácsony előtti időszakot kihasználva jöttek Kolozsvárra zenélni.

A másik „csúcspont” az utcazenészek számát tartalmazó képzeletbeli görbén, a nyári hónapokra esik. Ilyenkor több turista látogatja a várost, mint az év többi szakaszában, így ez kedvező az utcazenészek szempontjából. Személyes ismeretség, és az utcazenészek mesélései alapján, tudom, hogy vannak olyan utcazenészek, akik az év nagy részében külföldön zenélnek és csak nyár körül jönnek Kolozsvárra, ezen okból kifolyólag, őket még nem sikerült bevennem kutatásom alanyai közé. Ez esetben, azonban az adatok hiánya is információ értékű, hisz még egyszer aláhúzza az utcazene spontán jellegét. Az ad hoc, rendszerezetlen „program” a bohém életmód, a „lazaság” egyik legjellemzőbb „kelléke”.

Az utcazenélés hivatali szabályozása, avagy az ENGEDÉLY kérdésköre

Ne ijedjen meg a kedves olvasó ettől a hangsúlyosan kiemelt engedélytől, hisz az utcazenészek sem teszik, ugyanis az általam megkérdezett utcazenészek közül senkinek sincsen és ugyanakkor van aki kizárólag az utcazenélésből él. Kolozsváron az engedély egy olyan elérhetetlen dokumentum, aminek megszerzésére már nem is törekszenek az utcazenészek. Engedélyt, ugyanis nem kaphat bárki. És ez a szabályozás nem például zenei stílus vagy professzionális kritériumok alapján működik, vagy semmi más olyan kritérium szerint, melyet észszerűnek tartanánk, vagy legalább relevánsnak az utcazenéléssel kapcsolatban. Kolozsváron ezt az engedélyt annak függvényében nyilvánítják egyáltalán létezőnek, hogy ki az az illető aki kéri, illetve, pontosabban fogalmazva, hogy hova való, milyen állampolgár (romániai vagy külföldi). Engedélyt, ugyanis akkor adnak, ha külföldi állampolgárságú személy kéri. Ha román állampolgárságú zenész szeretné kiváltani, akkor egyszerűen megszűnik létezni ez az engedély és nem fogja megkapni, mert az utcazenélés koldulásnak van nyilvánítva.

„...Romániában nem létezik ilyesmi...csak olyan embereknek van akik külföldről jönnek és elmennek a városházára és megmutatják az útlevelüket, hogy nézd, én onnan jöttem, akkor adnak nekik, hogy ne maradjon Románia szegyenben, tudod...hallottam egy tagról, aki... épp az az eset volt, hogy jött egy tata, aki román volt, de valahonnan az Államokból jött, és neki volt, s akkor megkérdeztem... vagy én vagy a bátyám, nem tudom melyikünk kérdezte meg, hogy hogyan szerzett engedélyt, mert nekünk nem adnak és azt mondta, hogy odament és protekciósan kezelték, tehát

nálunk még protekciós alapon dolgoznak... kommunista mentalitás... tehát, hogy Kolozsváron engedélyed legyen, külföldi kell legyél... ha román vagy nem adnak, ha román vagy, koldus vagy... tudod, kb így állnak a dolgok

-Érdekes...

-Gondolod, de nem érdekes... ”

(19 éves román fiú, gitározik és énekel)(1)

Az utcán általában egy olyan törvényt alkalmaznak, amely a „köz-sajnálat eléréséhez való folyamodást” (apelul la mila publică) tiltja, vagyis, más szavakkal a koldulást, bármely eszközzel és pont a „bármely eszköz”-be kapaszkodnak bele, amikor távozásra szólítják fel az utcazenészeket. Büntetni azonban, az utcazenészek mesélései alapján, nem szoktak. Ebből a tényből mi is könnyen következtethetünk akkor ennek a törvénynek és betarttatásának „komolyságára”. Az utcazene amolyan fél – hivatalos munka kategóriába sorolható, hisz hallgatólagosan elfogadott, törvények nem szabályozzák vagy tiltják, de nem is engedélyezik csak esetleg verbális formában:

„Voltam a városházán... irott engedélyt nem állítottak ki nekem, de kaptam egy szóbeli engedélyt... azt mondja: menj uram s énekelj, mert Romániában vagyunk, senki se tartóztat le, nem hiszem, hogy eddig is letartóztattak volna csak mert énekeltél... és valóban, azóta nem voltak problémáim...” (25 éves román fiú, gitározik és énekel)(16)

Erről azonban még az utcazenészek nagy többsége se tud sokat. Csupán az idézett két alanyom próbálták „az engedélyt” megszerezni, mivel ők állandó jelleggel zenélnek. A többiek nem is próbálták. Ketten azzal érveltek, hogy azért nem is törekszenek az engedély megszerzésére, mert eleve nem szoktak rendszeresen zenélni az utcán, csak időszakosan és azt is elég ritkán, valamint, tapasztalataik alapján, könnyen lehet boldogulni nélküle is.

„Elég ciki... bevallom... nem tudom mennyire szép azt mondanom, hogy nem megfelelő, nélküle énekelek, bevellom, nekem nekem nincs... vannak olyan személyek, akiknek van, valószínűleg, akik naponta énekelnek... szégyentelenül mondom, hogy lehet, lehet énekelni nélküle is...

-És neked miért nincsen?

-Miért nincsen? Nem is tudom, kényelemből... láttam, hogy lehet nélküle is... ”(21 éves román lány, gitározik és énekel)(2)

A fiatal (furulyás) fiú pszichés betegségére hivatkozott, amikor az engedélyről kérdeztem. Nincsen engedélye, de a rendőrök sem „bántják”; vagy szólnak neki, hogy menjen el (és természetesen nem megy), vagy nem is foglalkoznak vele, mert tudják, hogy beteg.

„Akartak (megbüntetni) de nem volt ahogy, én egy kicsit beteg vagyok (...) és ők ismernek...” (17 éves román fiú, furulyán játszik)(3)

Vannak olyan zenészek is azonban, akiknek az engedély (hiánya) mellet még az ellenőröktől is kellene tartaniuk, hisz autóbuszokon zenélnék, azonban vallomásaik alapján nincsenek problémáik. Legrosszabb esetben leszállítják őket, vagy fel sem ülnek, ha látják, hogy ellenőr van a buszon. Ugyanakkor a jegyvásárlásból sem csinálnak problémát, hisz azt sem szoktak venni sem a kolozsvári tömegközlekedés járműveire sem pedig a vonatokra melyeken zenélve utaznak szülővárosuktól Kolozsvárig, vagy innen haza. Amolyan hallgatólagos elfogadás, többé – kevésbé megtűrés érvényesül a hatóságok felől az ők esetükben is.

Összefoglalás, következtetések

Mint hogy Kolozsvár is egy viszonylag nagy és kulturális valamint turisztikai szempontból jelentős város, nem meglepő, hogy az utcazenének is kedvelt helyszíne. Kolozsváron ma számos utcazenész fordul meg és teszi hangulatosabbá a sétálóutcákat, tereket. Ami az utcazene térbeli kiterjedését illeti, ez a jelenség vagy szolgáltatás, ahogy azt előzőleg már meghatároztuk, leginkább a város központjára korlátozódik. Időben is tagolt, ugyanakkor, az utcazene „csúc szezonja” a nyári hónapokra és a téli ünnepkör környékére tehető.

Az utcazenét azonban megközelíthetjük a művelői irányából is. A kolozsvári utcazenészek valójában nem kolozsváriak, mind valahonnan máshonnan származnak, egyaránt az ország határain belül illetve kívülről. Közös azonban bennük a város és lakosainak szeretete, mely idevonzza és itt marasztalja az utcazenészeket is.

A kolozsvári utcazenészek különböző identitásokkal azonosulnak. Van aki koldusnak tarja magát, vannak azonban olyan utcazenészek is akiknél a bohém, életművész identitás hangsúlyosabban érvényesül. Ezen különbségekből kifolyólag az utcazenélésnek többféle okai lehetnek. Találkozunk túlélési utcazenével, aki ennek köszönhetően biztosítja saját- és családja megélhetését. Ugyanakkor az utcazenét önismereti gyakorlatként is meghatározhatjuk, abban az esetben, amikor a zenész azért áll ki az utca nagyközönsége elé, hogy ez által gyakorolhasson és legyőzhesse gátlásait. Az utcazenének szükségmegoldó okai is lehetnek, hisz egyes zenészek csak akkor játszanak az utcán amikor éppen

nagy szükségük van a pénzre. Végül, az utcazene lehet az utcazenész egyedüli foglalkozása és megélhetőségi lehetősége, azonban ezt nem lehet pusztán munkának nevezni, mert az utcazene „több, mint munka....”.

A következtetéseken túl, kísérleti elemzés...

Talán pont ez a többlet biztosít valamelyest teret az utcazenének egy olyan lehetséges értelmezésének, mely művelőit (pontosabban, nem minden utcazenészt, mert a kolduló gyerekeket nem sorolhatjuk ebbe a kategóriába) egy sajátos szűk kulturális csoportként tünteti fel. Az utcazenészek „csoportját” a szubkultúra-kutatás keretén belül is vizsgálhatjuk, értelmezhetjük. Így módon az utcazene úgy jelenik meg, mint az *életművész*, *bohém* társadalmi konstrukciójának egy sajátos „kelléke”. További kellékek: diákstátus (még nem megállapodott munkaerő-piaci pozíció, hanem átmeneti időszak), rugalmas program, non-konformista tevékenységek (mind tartalmát, mind formáját tekintve) nagyfokú földrajzi mobilitás („kalandvágó”), sajátos fogyasztási minták, spontaneitás, és nem megtervezett életvezetési stratégiák. Az identitáselemek a hippikorszakból merítenek, mintegy legitimációs alapként.

Kacsuk Zoltán foglalja össze Paul Hadkinson elképzelését, mely szerint a szubkultúrák elemzésének új elméleti kerete a „kulturális szubsztanciára” kell épüdjön (Kacsuk 2005). Négy elemet tart fontosnak a kulturális szubsztancia megragadásához segítségül. Ezen elemek tisztán tartalmazzák egy szubkultúra jellemzőit. Szükség van, tehát, egy *következetes jellegzetességre, identitásra, elkötelezettségre és autonómiára*. Ezen elemek egymásra épülése során egy szubkultúra csoport tagjai rendelkeznek egy saját konzisztens inzésvilággal és viszonyulásrendszerrel, hangsúlyos az azonosulástudatuk az általuk képviselt kulturális réteggel, ezzel szemben elkötelezettek és ugyanakkor függetlenek (autonómak) a többségi kultúra meghatározó elemeitől. Ezeket az elemeket az utcazenészek leírása során is megtaláljuk, hisz életmódjukhoz az is hozzá tartozik, hogy ezeket az identitáselemeket folyamatosan és következetesen megerősítsék és nap mint nap újra definiálják. Az interjúk alapján ezeknek az elemeknek a beemelése és hangsúlyozása nagyon tudatos identitásépítő stratégiának bizonyul.

Függelék

1. Eredeti interjúidézetek

(1) “...în România nu există așa ceva...există doar pentru oameni care vin din străinătate și merg la primărie și arată pașaportul că uite eu sunt de acolo, atunci le dă, ca să nu facă România de rușine, știi...am auzit de un tip care vine din...chiar a fost cazul că a venit un moșulică care era român dar a venit din State de undeva și el avea, și l-am întrebat...sau eu sau fratele meu, nu știu care l-a întrebat, cum și-a făcut rost de autorizație că nouă nu eliberează, și a zis că a mers acolo și-o luat-o pe pilă, deci încă se lucrează cu pilă la noi...e mentalitate comunistă...deci să ai licență în Cluj, trebuie să fii din afară...dacă ești român nu-ți dau, dacă ești român ești cerșetor ...știi, cam așa este treaba...

-Interesant...

-Crezi, dar nu-i interesant...”

(2) „Destul de vag... recunosc...nu știu dacă e frumos de la mine să spăun că e nepotrivit, cânt fără, recunosc, nu am ... Sunt persoane care au, care cântă în fiecare zi, probabil... cu nerușinare spun că se poate, se poate cânta și fără...

Și tu de ce nu ai?â

De ce nu am? Nu știu, din comoditate... am văzut că se poate și fără...”

(3) „Au vrut, dar n-o avut cum... eu sunt bolnav un pic (...) și mă cunoaște”

(4) „Din cauza oamenilor, oamenii-s mai calzi, mai primitivi, orașul e mai boem, e un aer aici, știi, foarte ...”

(5) “Da, păi na, a fost o fază...(felveszi az MP3 lejátészót...) merge...(nevet) na, a fost o fază foarte faină, că m-am debarcat din Brăila, exact când am terminat școala profesională, și am ajuns în Brașov, unde m-am întâlnit cu niște oameni, pe care le cunoscusem la Mare, și acești oameni mi-au spus că nu au cămin, au intrat la facultate atunci, știi, și n-au cămin și dacă vrea să plimb cu ei prin țară o lună de zile până î-și fac rost de cămin...am zis: da. Ok...și luam cu

mine o chitară, luată pentru situație de urgență, care m-a ajutat foarte mult...(nevet)...și din Brașov am luat așa Tîrgu Mureș, am chefuit acolo o zi, o zi și ceva, după care am ajuns în Cluj...Cluj, da (nevet, mintha meghatodott volna) așa, a fost foarte fain, am cântat aici că am rămas fără bani, evident, și de atunci m-am gândit-o cu muzica de stradă...na și de atunci am rămas prin Cluj, că îmi place foarte mult...”

- (6) „... cânt ce – mi place mie (...) nu știu, e chestia că trebuie feeling, știi, orice ai cânta pe stradă, dacă nu ai feeling, lumea nu prinde mesajul ăla pe care vrei să spui acolo, știi, dacă ai feeling și voce (...) sau chiar dacă n – ai voce, trebuie să tranzmiți ceva, știi, prin orice modalitate, ca lumea să prindă.... cam asta – i faza, știi...”
- (7) „Trebuie să – mi placă, bineînțeles (...) nu cânt niciodată ce nu – mi place, nu știu, am păreri foarte fixe (...) nu fac compromisuri, doar ce – mi place, cu riscul de a nu plăcea altora”
- (8) „depinde cum mă scol, cum îmi beau cafeaua...depinde, n-am orar, n-am program...”
- (9) „Păi duminica nu iese lumea pe stradă...duminica mă odihnesc și eu, stau prin casă...”
- (10) „...mai vine și poliția, sâmbăta și duminica umblă forte mult...”
- (11) „de la fluier, de la taraf, am văzut cum cântă ăștia la taraf, apoi am spus, ia să iau și eu un fluier și mă duc să fac bani pe stradă (...) de pe ietno (...) stau numai lângă televizor și când îi gat mă duc și eu să fac bani (...) păi știu, mă pricep...”
- (12) „Eu cred că este un exercițiu de orgoliu, și un exercițiu de empatie (...) pentru că mă ajută să cunosc foarte multe persoane (...) și mă ajută să scap de inhibiție (...) și cântând pe stradă încep să învăț tot mai multe piese, repet mai mult, că trebuie să mă duc cu un repertoriu, nu foarte multe piese, dar totuși măcar zece- cicișpe piese...”
- (13) „...e o chestie pe care o faci din plăcere, o faci pentru tine, o faci și pentru oameni, nu faci pentru bani, banii vin ulterior, cu cât o faci cu mai mult feeling cu atât ...”
- (14) “I’m a life – performer, my whole life is a performance”
- (15) “Păi da ... e mai mult (...)Pentru că o fac din plăcere...”
- (16) “Am fost la primărie... autorizație scrisă nu mi s-a eliberat, dar una verbală am primit, zice: dute domnule și cântă, că suntem în România, nu te arestează nimeni, nu cred că te-a arestat până acum cineva că ai cântat... și într-adevăr de atunci n-am avut probleme...”

2. Az interjúk során kisebb, nagyobb módosításokkal használt interjú vezető Interjúvezető

A. Identifikáció

1. Bemutató rész
 - mikor és hol született
 - iskolák
 - szülők iskolázottsága

B. Zenetanulás

1. Mikor és hogyan tanult meg ezen a hangszeren játszani (vagy: mikor tanult meg énekelni)?
2. elsődlegesen miért tanult zenét?

C. Státus

1. Milyen jellegű jövedelem forrásai vannak?
2. Ebből mekkora arányt képvisel az utcazenélésből származó jövedelem?
3. Van-e, vagy volt-e állandó munkahelye?
4. Lakhely, lakás, lakáskörülmények
 - Honan származik/ hol nőtt fel
 - Ha nem helyi, akkor miért éppen Kolozsvárt választotta?
5. Szülők foglalkozása
6. Személyes interpretációja az utcazenélésnek
 - Saját értelmezés
 - Szülők értelmezése
7. Hogyan ítéli meg munkáját?
8. Milyen rendszerességgel szokott az utcán zenélni?
 - Mik az elsődleges okai az utcán való zenélésnek az ő esetében?
9. Járókelők visszajelzése
10. profit hasznosulása
 - Előfordult-e már, hogy valami értékesre vagy hasznosra tudott költeni, az utcazenélésnek köszönhetően?

- Van, vagy volt, valamilyen kitűzött „cél”, amire utcazenélés által gyűlt ki a szükséges pénz?

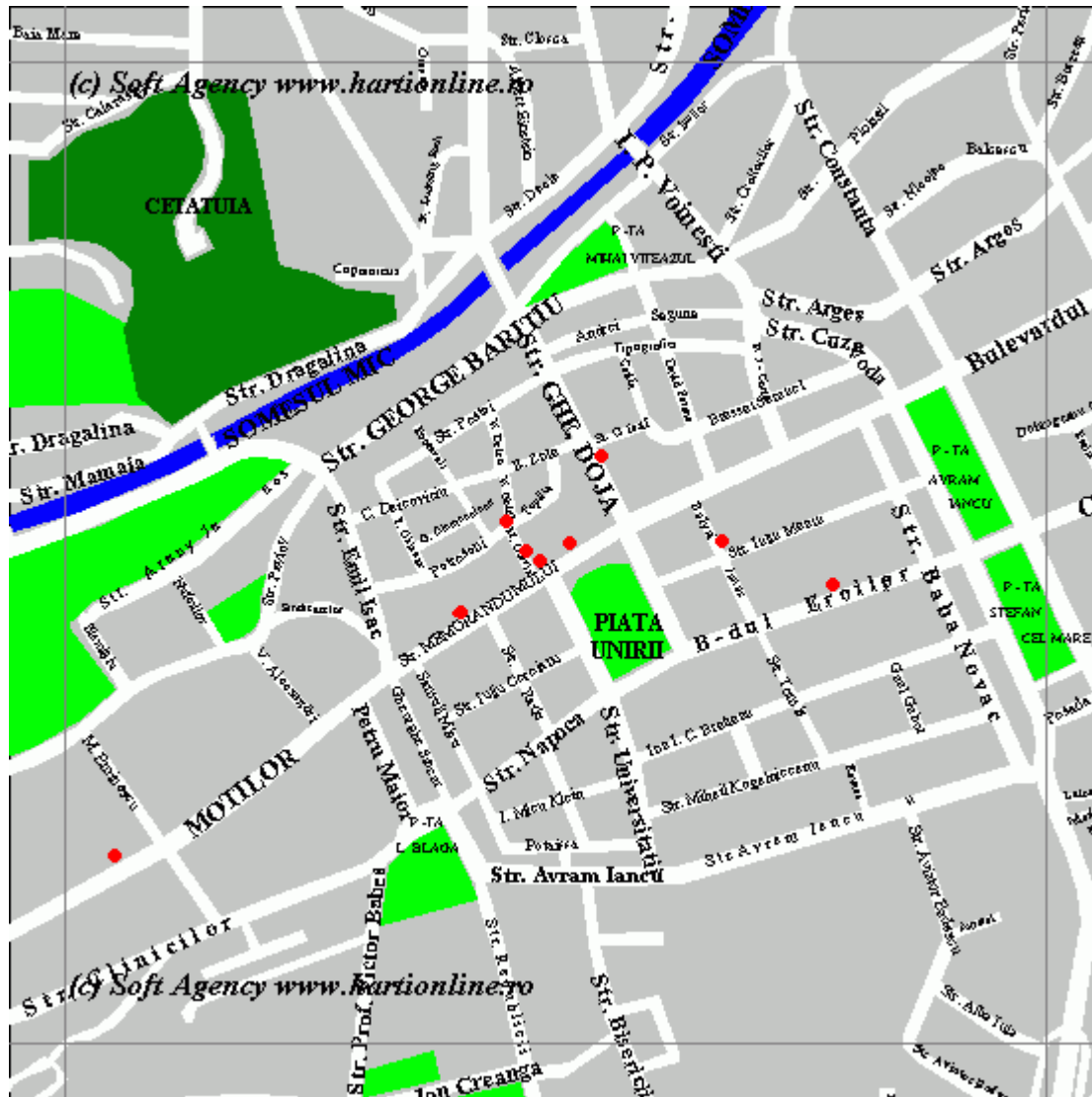
D. Engedély

1. Halott-e arról, hogy utcazenész-engedélyt kell váltani?
2. Van-e?
3. Ismer-e még olyan utcazenészeket, akiknek van engedélyük?
4. Mennyibe kerül egy ilyen engedély, egy évre?
5. Vannak-e, voltak-e kellemetlenségei a redőrséggel?
6. Milyen utcákat és mikor lehet zenélni?
7. Honnan lehet megtudni, ezeket a „szabályokat”?
8. Vannak-e utcazenész barátai?

E. Repertoár

1. Milyen zenét szokott játszani?
2. Mennyire alakítja a repertoárt a közönség izléséhez?
3. Mennyire fontos saját magának, hogy milyen zenét játszik az utcán?

3. Az utcazene helyszínei Kolozsváron

4.Könyvészet

- Andorka Rudolf: *Bevezetés a szociológiába* Budapest, 2006, Osiris Kiadó.
- Fish, Stanley: *Butik – multikulturalizmus, avagy miért képtelenek a liberálisok a gyűlölet beszédéről gondolkodni*, In: *Lettre International*, 1999./2.
<http://c3.hu/scripta/lettre/lettre31/fish>
- Huszár Ágnes, Radoslav Benos: *Utcazenészek Budapesten és Pozsonyban 2001-2002-es években*, 2004.
- Kacsuk Zoltán: *Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek*, In. *Replika* 53, 2005. dec. old. 91-110.
- Pásztor Gyöngyi – Péter László: *Kolozsvár, mint márka – útban egy posztmodern város felé? Szociológiai tanulmány egy erdélyi város jellegének és arculatának változásáról*, In: *Erdélyi Társadalom* 4:2, old.: 41-57, Kolozsvár, 2006, Presa Universitară Clujeană.
- Wirth, Louis: *Az urbanizmus mint életmód*, In: Szelényi Iván (szerk.): *Városshociológia*, Budapest, 1973, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- http://www.palya.hu/felso/feladatok/mutat2.cfm?m=m99jpte_szoc (a letöltés időpontja: 2008.05.13.)

Tartalomjegyzék

Bevezető	2.
Alkalmazott módszerek	3.
„Kolozsvári” utcazenészek	4.
Az utcazenélés okai	7.
Az utcazenészek identitástudata, öndefiníciók	9.
Az utcazenészek zenei háttere	11.
Az utcazenészek egyéb segédeszközei, kiegészítők, kellékek	12.
A repertoár	13.
„Bezenélt” helyszínek	14.
Mikor van az utcazenélés ideje?	16.
Az utcazenélés hivatali szabályozása, avagy az ENGEDÉLY kérdésköre	17.
Összefoglalás, következtetések	19.
A következtetéseken túl, kísérleti elemzés...	20.
Függelék	21.
1. Eredeti interjúidézetek	21.
2. Az interjúk során kisebb, nagyobb módosításokkal használt interjú vezető	23.
3. Az utcazene helyszínei Kolozsváron	25.
4. Könyvészet	26.
Tartalomjegyzék	27.